

Inhoud

1.	Van de redactie.....	2
2.	Van de bestuurstafel	3
3.	Vondsten(2).....	5
4.	Publicatie Zegt het voort Zegt het voort!!!.....	6
5.	Bons op den herd.....	9
6.	Herberg "Sint Joris".....	11
7.	Nogmaals de H. Eik	13
8.	Politie II.....	14
9.	Versjes.....	15

1. Van de redactie

U hebt het eerste nummer van onze lustrum-jaargang in handen. Er zijn periodieken die het minder lang uithouden.

Luus van Hout is uitgekeken in haar Oirschotse musea. "Tussen Gerei en Gerief" zult u voortaan dus moeten missen.

Door van 't Sonderen doet in dit nummer haar intrede. Ze schijnt nog meer herinneringen aan het papier te gaan toevertrouwen.

Als u ook eens durft:

de kopij voor het volgende nummer hebben we graag voor 1 mei in de bus.

2. Van de bestuurstafel

Met ingang van 1998 een rubriek mededelingen vanuit het bestuur.

- In de jaarvergadering op 15-01-1998 is Dhr. Sjef Smetsers gekozen als nieuw bestuurslid. Het bestuur bestaat nu voor het eerst uit vijf leden.
- Dank aan de medewerkers van het tijdschrift 'Van Den Herd' voor de inzet van het afgelopen jaar.
- Het bestuur van de heemkundekring heeft het parochiebestuur van de St. Petruskerk benaderd met het voorstel om t.g.v. ons 50- jarig bestaan in het jaar 2001 de spits weer op de kerktoren te plaatsen. Het parochiebestuur is positief, maar kan niet voor de financiering zorgen. Een commissie buiten het parochiebestuur waarin wij (voor)zitting hebben zal fondsen moeten gaan werven.
- Er is een nieuwe werkgroep binnen onze heemkundekring die als doelstelling heeft in het jubileumjaar 2001 een boek(je) betreffende de geschiedenis van de heemkundekring uit te brengen. Dit project zal gefinancierd gaan worden door het houden van boeken(platen)markten. De eerste boeken voor deze markten zijn door de contactpersoon mevr.L. van Hout al op de kop getikt in de uitverkoop van de plaatselijke bibliotheek. De verzamelplaats voor de boeken is bij dhr.N. van Cuyck (Bestseweg 3) op de zolder. Graag medewerking van leden, bijdragen, reacties.
- Wij feliciteren dhr. J. Lijten, lid van onze kring, met het behalen van de Culturele Prijs van de gemeente Oirschot op nieuwjaarsdag voor zijn activiteiten op geschiedkundig gebied.
- De contributie is met ingang van het nieuwe jaar 1998 verhoogd met f5,- en bedraagt nu f 35,- voor het eerste lid en f 20,- voor het tweede lid. Automatische machtiging zelf te wijzigen.
- De evenementencommissie gaat voortaan verslag doen in 'Van Den Herd' over de evenementen door het jaar heen. De zomere excursie is gepland op de datum 13-06-1998.
- Welkom aan de nieuwe leden, zij ontvangen een lijst met (mede)leden. Op de datum van de jaarvergadering 15-01-1998 telde onze heemkundekring 142 leden.

De secretaris,

Alda van de Ven- van den Boom.

Een korte samenvatting van het jaarverslag over 1997;

We hielden op 20 januari onze jaarvergadering waarop 63 leden aanwezig waren. Er traden 4 bestuursleden af Mw. v. Kollenburg, de HH. V. Cuyck, Wijn en Scheepens. Alleen Hr. Scheepens stelde zich herkiesbaar en werd herkozen. Mw. Alda v.d. Ven-v.d. Boom werd als nieuw bestuurslid gekozen. Hiermede werd het bestuur op 7 leden teruggebracht.

Hr. Leyten van Stichting Brabants Heem overhandigde Hr. v. Cuyck de draaginsigne van verdienste en de nieuwe voorzitter Hr. Gerard Smetsers, bood hem namens de leden het erelidmaatschap van de Heemkundekring aan. Mw. V. Kollenburg en Hr. Wijn werden door Hr. Smetsers bedankt voor hun inzet en zij kregen resp. Een wijnglas en een bierglas voorzien van het wapen van Oirschot. Hr. V. Cuyck zegde toe een jaarlijkse bijdrage van f 100.= te storten in een in te stellen jubileumpot voor ons 50 jarig bestaan.

Op 17 februari hield ons lid Marietje Schreurs een voordracht over familienamen. In de napoleontische tijd werd de burgerlijke stand ingevoerd en van die tijd af moest iedereen een achternaam hebben. Voordien werden veel achternamen ontleend aan o.a. de voornaam van een van de ouders of het beroep.

Hr. V.d. Lee uit Den Bosch hield op 17 maart een lezing over:

"Boerentaal en - wijsheid uit de oostelijke Langstraat". Hij behandelde uitdrukkingen en zegswijzen ontleend aan het boerenwerk, de vrouw, het vee en de beeldspraak.

Op 21 april hield Hr. Roosenboom uit Helmond een lezing over het volksonderwijs op het platteland van oostelijk Noord Brabant in de 17e en 18e eeuw. Het onderwijs in die tijd was niet van de kwaliteit die we thans kennen, maar om hieruit te concluderen dat daardoor de bevolking van Brabant minder ontwikkeld was dan elders ging spreker te ver.

Op 23 mei werd een rondje Oirschot gehouden. Hr. Theo v.d. Loo hield een rondgang in de omgeving van de Markt en vertelde bijzonderheden van de gebouwen. Daarna bezochten we, helaas voor het laatst, Hand en Span. Dit museum gaat dicht maar de collectie gaat grotendeels naar een nieuw te

bouwen vleugel van museum De Vier Quartieren. Tot slot kwamen we samen in de brouwerij De Kroon alwaar het gastechtpaar Jacques en Alda v.d. Ven ons ontvingen met het nodige Kroonbier. Voor de liefhebbers was er een rondleiding door de fabriek.

Stichting Brabants Heem organiseerde op 31 mei ter gelegenheid van haar 50 jarig bestaan voor alle Brabantse Heemleden een feestmiddag op Welschap. Het gevarieerde programma viel bij de aanwezigen erg in de smaak. Er waren verschillende eigen bijdragen van de Heemkundekringen en er was muziek.

Op 14 juni werd onze jaarlijkse zomerreis gehouden, ditmaal naar Brussel. Na een koffiestop in Brasschaat kwamen we rond het middaguur in Brussel aan en konden we op eigen gelegenheid de lunch gebruiken. Daarna werd o.l.v. een vrouwelijke gids een rondrit met de bus gemaakt door Brussel, o.a. langs het koninklijk paleis en het Atomium, waarbij de gids op vaak humoristische wijze commentaar gaf. Vervolgens nog een korte rondleiding op de Grote Markt. Aan het einde van de middag reden we richting Rijsbergen voor het diner.

Voldaan weer koers gezet naar Oirschot waar we rond negen uur aankwamen.

De jaarlijkse fietstocht werd gehouden op 6 september en voert ons in noordoostelijke richting van het dorp. De tocht ging door Campina richting Boxtel waar de koffiestop gehouden werd. Dan richting Lennisheuvel naar het pannenkoekenhuis "De Rode Haktol". Lekkere pannenkoeken gegeten. Een mooie tocht.

Hr. V.d. Velden uit Haaren hield op 20 oktober een lezing over de Maas van monding tot oorsprong. Hij liet mooie dia's zien van de landschappelijke schoonheid aan de boorden van de Maas. Ook de zijrivieren werden niet vergeten. Verder werden bouwwerken, waterregelingen en (vervuilende) fabrieken behandeld.

Op 17 november vertelde Hr. Forschelen uit Thorn de geschiedenis van het witte stadje. Oorspronkelijk was het een abdij, gesticht door graaf Anfried in de 10e eeuw. De nederzetting, een Stift, kwam tot grote bloei, de abdis zetelde in de Rijksdag. De Fransen maakten in 1794 een einde aan de nederzetting, waardevolle zaken werden verkocht en gebouwen gesloopt op het kloostercomplex en de monumentale kerk na. Later werden de muren van de huizen witgeschilderd om het verval te verbergen.

Mevr. v. Lierop hield op 15 december een lezing over bovenlichten, getiteld: "Een vriendelijk oog dat uit de verte lokt". Er zijn vele soorten bovenlichten die diverse rubrieken kennen zoals lijnfiguren, snijramen en levensbomen. Een leerrijke voordracht.

Op 28 december werd de traditionele kapeltocht naar de H. Eik gehouden in bar slecht weer. Daarom was het na afloop goed toeven in café De Nachtegaal waar de gebruikelijke broodjes met kaas en zult goed smaakten.

We kunnen terugkijken op een goed jaar met veel activiteiten. Op 1 januari 1997 begonnen we met 146 leden en op 1 januari 1998 was het ledental 142 leden, dus helaas een achteruitgang van 4 leden.

Koos Pels Rijcken

Ons nieuw bestuurslid J.J.A. (Sjef) Smetsers.

Van de Redactie kreeg ik het verzoek iets te vertellen over mijn persoon als nieuw bestuurslid.

Ik ben de zoon van Bert Smetsers (organist) en ben 'van huis uit' gemeenteambtenaar. Via Oirschot, Tegelen, Eindhoven en Erp kwam ik uiteindelijk in Vessem terecht. Bij de beëindiging van mijn functie was ik hoofd algemene zaken/locosecretaris.

Na mijn beëindiging ben ik een tijd werkzaam geweest op een advocatenkantoor en ben daarna gaan studeren aan de Katholieke Universiteit (KUB). Hier ben ik afgestudeerd in de richting Nederlands recht (mr) en hoop aan dezelfde universiteit binnen een half jaar af te studeren in de Juridisch Bestuurs Wetenschappelijke richting (drs).

Na mijn studie heb ik een juridisch collectief opgericht waarin we met vier personen werkzaam zijn.

In Oirschot ben ik penningmeester van de 'Vrienden van het Museum De Vier Quartieren', penningmeester van de carnavals- federatie, lid van de Culturele Raad en lid van de Commissie die elk jaar advies uitbrengt voor de toekenning van de culturele prijs van de gemeente Oirschot.

Sjef Smetsers

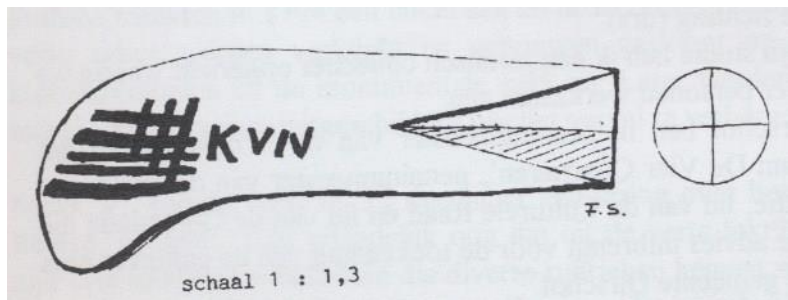
3. Vondsten(2)

Het splitshoutje van Kees van Nunen

Manden en korven werden vroeger veelal vervaardigd van roggestro of bunt (Pijpestrootje). Dit basismateriaal was dicht bij huis te vinden en erg goedkoop (zeg maar gratis). Er werden "slangen" mee gemaakt die bij elkaar werden gehouden door er als vlechtband rotanschil of (vroeger) braamspleut om en door te wikkelen.

Om braamspleut te maken heeft men 3 zaken nodig. Allereerst lange en stevige braamstengels, 'n handig ding om de dorens er af te schrapen ('n buisje of 'n koehoorn met gaten) en een splits- houtje om die stengels te splijten in drieën of vieren. Het eindproduct heet dan braamspleut.

Tussen allerlei spulletjes die de gemeente in de kelder had staan en die nu in langdurig bruikleen zijn gegeven aan het Museum de Vier Quartieren, vond ik zo'n splitsertje. Het is niet een recht stokje, maar 't heeft 'n kolfje zoals 'n kleine revolver, en ligt goed in de hand.

Toen ik er echter eens met mijn hand het stof en vuil afveegde meende ik er een zekere

bewerking of versiering op te ontdekken. En jawel, na wat borstelen kwamen drie primitief, doch duidelijk, ingesneden letters te voorschijn: KVN.

Een "rondgang" langs 3 á 4 mandenvlechters en imkers van meer dan 40 jaar geleden leverde allerlei namen op. Een van die personen is Kees(ke) van Nunen. Uit toelichting van zijn kinderen maak ik op dat hij ongetwijfeld de eigenaar en wellicht ook de maker van dit splitshoutje is geweest. Kees was verzekeringsagent en had diverse handige hobby's, waaronder bijen houden. Deze bijenkoning woonde in Spoordonk.

Straks, na de heropening van het museum, zal zijn splitshoutje in één van de vitrines te bewonderen zijn.

Literatuur:

- Toon Brekelmans, Korfvlechten. De spiraalvlechttechniek van schalen, bijenkorven en manden. Cantecler, 1979.
- J. Weijns. Ned. Tijdschrift voor Volkskunde 1934, 1935, 1950.
- De oude imkerij, uitgave Ned. Openluchtmuseum, 1978

Oirschot, 29 december 1997.

Frits Speetjens.

4. Publicatie Zegt het voort Zegt het voort!!!

Al bladerend en lezend in de oude Oirschotse resolutieboeken doe je regelmatig interessante gegevens op over het leven en welzijn van onze Oirschotse voorouders. Daarbij roept het bij mij altijd even-zo-vele vragen op. Wie, wat, waar, of hoe was dat? Regelmatige archiefbezoekers zullen dat herkennen. In die resolutieboeken staan besluiten en maatregelen, die onze vroede vaders in het verleden genomen hebben, zeer uitgebreid neergepend, (pardon, neergeveerd) door de achtereenvolgende secretarissen.

Heel interessant vind ik altijd de "publicaties" die aan de "inwoonderen" van Oirschot en Best gedaan worden, want daarin komen zo'n belangrijke zaken aan de orde, dat iedere ingezetene ze dient te weten. De beste manier om dat te bereiken, in de tijd zonder krant, radio of televisie, en bij gebrek aan mensen die de leeskunst machtig waren, is natuurlijk afroepen. In Oirschot gebeurde dat zo'n 200 jaar geleden stevast "ter puije van den Raadhuijze". Best zal daarvoor ook wel een vaste stek en tijd gehad hebben, zodat de mensen wisten waar het nieuws, wat meestal neerkwam op een waarschuwing, een gebod of verbod, te halen viel. Ik vraag me wel af hoe lang het duurde voordat mensen die achteraf woonden kennis namen van zo'n publicatie. Alleen de bekende roep achter iedere officiële publicatie: "Zegt het voort!", zal ook geen garantie geweest zijn voor de verspreiding tot in alle uithoeken. De dorpsomroeper of klepperman dan, als verspreider van een publicatie? Oirschot had in de 18de eeuw in ieder geval een klepperman. Deed hij in belangrijke gevallen ook de omliggende hertgangen, zoals Straten, Spooronk, Aarle enz. aan, of beperkte hij zich tot de Kerkhof (Ttirp) en moest de rest van de inwoners maar afwachten of ze op de hoogte kwamen?

In januari 1763 werd in de dorpsvergadering het probleem besproken van "het tabak rooken op straten en weegen". De afgelopen jaren waren er al meermalen waarschuwingen geweest tegen het tabakroken, maar onze bestuurders hadden geconstateerd dat een groot gedeelte van de Oirschotse en Bestse bevolking zich daar niet aan stoorde en er lustig op los bleef paffen in het openbaar, "vooral snagts, bij avonden en ontijden".

Was onze plaatselijke overheid dan zo bezorgd over de gezondheid van haar inwoners? Wel nee! Waarschijnlijk achtte men in die tijd het roken van tabak nog zeer gezond voor de mensheid, maar men was als de dood voor het uitbreken van brand. Het volgende voorval dat aangehaald wordt in de dorpsvergadering getuigt daar ook van.

Voorbij zondag waren er, omtrent 8 uur, van 2 personen die dronken waren, "de brandende koolen uijt haare pijpen gevallen omtrent de schuur van de huijzinghe van de Roij aan het einde van de Koestraat".

Die twee hebben beslist een zware pijp gerookt, want men constateerde dat Oirschot waarschijnlijk aan een groot ongeluk ontsnapt was, omdat het vuur, dat door een van de burens was gezien, geblust was. Temeer daar er een felle koude en droogte heerste, waardoor er bijna niet aan water te komen was. Daarom besloten de vroede vaders nog maar eens een officiële waarschuwing uit te laten gaan. De secretaris werd aan het werk gezet. Hij moest 2 publicaties schrijven. Eén voor Oirschot en één voor Best. Ik zal jullie niet lastig vallen met de letterlijke tekst, ook al bestaat die maar uit 2 of 3 zinnen. In die tijd was men overdreven royaal in het gebruik van woorden; met leestekens sprong men echter zeer zuinig om, zodat een zin van een bladzijde geen uitzondering is. Zou men zo'n zin aan een tegenwoordige leerling van het middelbaar onderwijs voorleggen om hem te ontleden en te benoemen, dan weet ik wel wat het lijdend voorwerp was: de leerling.

Omdat - zo begint (vrij vertaald) de publicatie - het algemeen bekend is dat men al verschillende keren alles verboden heeft waardoor brand kan ontstaan,.. "speciaal het tabakrooken op de straten en heerenweegen",.. maar men ondervonden heeft dat "veele deezer ingezetenen uijt ongehoorzaamheid het publiek tabak rooken niet gelieven te laten" ..vervaardigt men weer opnieuw een verbod uit.

Duidelijk is dat het verbod alleen van toepassing is op het roken in het openbaar, maar dan geldt het ook voor iedereen; ongeacht rang, stand of ouderdom. Denk niet dat het lik-op-stuk beleid, dat tegenwoordig soms bij een overtreding gehanteerd wordt, iets nieuws is, want dat hanteerde men vroeger ook. En dan was het ook echt lik-op-stuk. Daar was men niet flauw in. In de publicatie luidt het:

.."Alle diegeene onzer inwoonderen, van wat rang, ouderdom en qualiteit denselve mag weezen, die bevonden zal worden op de straat, of langs de straat gaande, of met een kar rijdende, gedurende deeze felle winterachtige droogte en sterke aanhoudende vorst, uijt een brandende pijp te rooken, zal terstond

verbeuren drie guldens, en ter prompte voldoeningen van die betalinge immediaat zal worden ontnoomen zijn opperkleed en hoed, ". (de komma's zijn van de redactie)

De betaalde boetes worden gebruikt ten behoeve van de armen. Toegegeven, dat was een mooie gewoonte van onze toenmalige overheid. Van de andere kant kende men geen pardon. Men is er zich zeer wel van bewust dat het juist de arme lieden zijn die op straat hun pijp lopen te roken, en dat juist zij de boetes niet kunnen betalen. Nou, die worden dan gewoon voorlopig enige dagen op water en brood in "den dietkelder" gezet. Van de ene kant is men goed voor de armen en van de andere kant zeer streng.

Stel je voor. Een oud arm boerke uit Aarle, of achter uit Spoorдонk, dat nog van geen publikatie weet, is een boodschap wezen doen in "torp". Ter compensatie van zijne lange weg, te voet terug door de barre kou, in de snijdende Oosten- of Noordenwind, koopt hij bij de tabakswinkel van zijn laatste centen een pijpstospel; meer tabak kan ie zich niet veroorloven. Gezellig, en zich van geen kwaad bewust, lurkend, en zijn hand en neus warmend aan zijn pijp, is hij op weg naar huis. Wordt hij aangehouden door een ijverige voorloper van veldwachter Willeke Speul. Gevolg: Pijp uitkloppen (zonde van zijne dure tabak), opperkleed en, bij gebrek aan een hoed, ook nog zijn zondagse pet inleveren omdat hij zijn boete niet immediaat kan betalen. Dan mag hij zijne weg vervolgen, blootshoofd en in zijne kiel. En dat in zo'ne ouderwetse winter met 10 graden vorst overdag. Het verdere vervolg kun je raden. Hij vat een goei klets, kan bovendien zijn boete niet voldoen; dus komen ze hem halen voor de dievenkelder, waar hij op het bekende dieet van water en brood wordt gezet. Wordt doodziek, zodat hij bijna de pijp aan Maarten geeft en de dokter medicinaal er bij moet komen,.... op kosten van de arme kasse. Wordt uit mededogen naar huis gestuurd en vervalt wegens langdurige ziekte tot armoe, zodat hij aangewezen is op de armekasse.

Terug naar de werkelijkheid.

Het rookverbod geldt natuurlijk niet alleen voor onze inwoners maar ook voor de vreemdelingen die Oirschot of Best bezoeken. Ook worden de winkeliers, zo hier als te Best, extra op het hart gedrukt om mensen, die bij hen tabak gekocht of gerookt hebben, te verbieden en/of te waarschuwen er niet rokende mee de straat op te gaan. En nu het dorpsbestuur toch aan het waarschuwen is, maken ze meteen van de gelegenheid gebruik om 40 inwoners aan te sporen hun schoorstenen goed te vegen en er voor te zorgen dat .."haare asse nooit gloeiend of met vuur gemengd zij, wanneer deselve wordt uijtgegoten; dat ook aan, of bij haar aschhopen off de plaats, zo daar zij haar assche bergen niet worden bevonden enig strooij, hout off andere brandstoffen". Als stok achter de deur wordt aangekondigd dat zonder verdere publikatie of waarschuwing vooraf, er brandschouw gehouden kan worden. De publikatie eindigt met de mededeling dat de officiële waarschuwing, ter voorkoming van onwetendheid..."deze in Oirschot en Best worde gepubliceerd en geafficheerd.

Aldus geresolveert (besloten) en gearresteerd ten raadhuijze in de vergaderinge van heeren drossard, scheepenen, gezwoorenen, raade- kerk- en armmeesters".

Uit een andere publikatie van 1764 kun je opmaken dat de 18de eeuwse Oirschotse mens, van ons - tegenwoordig zo geroemde - mèrt ook niet het mooie inzag, wel het nuttige. Niet nuttig om er hun vervoersmiddel te stallen, maar om er hun afval neer te kieperen. Dit tot ergernis van het dorpsbestuur, dat regelmatig de mèrtbewoners maande hun troep op te ruimen. Klaarblijkelijk zonder blijvend resultaat, want in november van dat jaar wordt er" ter Puije van den Raadhuijze" een officiële waarschuwing gepubliceerd.

Daarin worden.. "alle ingezetenen en nabuuren rondom den Kerkhof voor de laatste maal gewaarschouwd en geordonneert om binnen de tijd van 4 weken ten aller uijterste, hunne mist - en stronthopen, zo op het marktveld als op het Lieve Vrouwe kerkhof leggende, te ruimen en te amoveren..". Moeven zegt de jeugd van tegenwoordig. Wie in gebreke blijft .."zal verbeuren boven en behalve hunne mest- en stronthoop eene boete van 3 gulden.." Dat verbeuren is duidelijk uit de tijd dat er geen mestoverschot was. Tegenwoordig zou men dit niet als straf ervaren, maar als een zegen. De boete verdwijnt gewoontegetrouw in de armekas. Er zal niks oogluikend toegestaan worden, op enige uitzonderingen na. Degene die geen behoorlijke plaats achter hun huis hebben om hun as te storten mogen dan wel bij het Lieve Vrouwe kerkje of langs de muur van de kerkhof een kleine ashoop maken. Evenwel niet groter dan 2 of 3 karren, en dan moeten ze weer opgeruimd worden. En - zo eindigt de waarschuwing - opdat niemand zal kunnen aanvoeren dat hij of zij van niks wist, zal dit alhier "ter puije van den raadhuijze" worden gepubliceerd en geafficheerd.

Uit een andere publicatie kunnen we opmaken dat zo'n publicatie, opgesteld door de secretaris, door de vorster Philips Redert wordt gepubliceerd, zo hier als te Best. Dus niet door een omroeper.

Wat is er aan de hand?

Het is de bestuurders van ons dorp ter ore gekomen ... "dat er zich veele vreemde bedelaars en allerlei gespuis in de Meijerije ophouden, en waardoor de goede ingezetenen en bijzonder de afgelegene en uijthoeksche zeer veel overlast leijden en aan allerlei brutaliteiten zijn blootgesteld..". Van verschillende plaatsen uit de omgeving zijn er klachten binnengekomen. Oirschot zou daar graag van verschoond willen blijven. Daarom, en op aandringen van de stadhouder en naar het voorbeeld van omliggende plaatsen, besluit men voorzorgsmaatregelen te nemen. De captains worden aangezegd dat ... "zij heden namiddag met het blaazen van den hooren hunne rotmeesters en rotgezellen uijt naam van heeren officier en regenten deezer plaatse zullen hebben te ordonneren om van nu af aan (...) behoorlijke wagten te laten gaan, ijder in zijne gehuchte...". Captains en rotmeesters waren degene die moesten zorgen voor de goede openbare orde in een gehucht, en die gezellen zullen wel geassisteerd hebben. Maar wat me het meest interesseert zijn die horens waarop geblazen moest worden. Van mensen die ooit "getoffeld" hebben, heb ik vernomen dat zij ook op horens - en bij gebrek daaraan op lampenglazen - bliezen om hun makkers te

laten weten dat er snode plannen waren om ergens te "toffelen". Dat geluid moet volgens kenners heel ver gedragen hebben. Zou dat blazen op lampenglazen nog een overblijfsel zijn uit de tijd dat de ordebewakers van een gehucht op die manier door hun captain gemobiliseerd werden? Behoorde een hoorn tot hun standaarduitrusting?

De zaak wordt serieus aangepakt, want er moet de hele dag wacht gelopen worden; van 's morgens 7 tot 's avonds 7 uur. En 's avonds om 9 uur moet de horens weer geblazen worden. De zaak werd dus letterlijk afgeblazen.

Alleen manspersonen boven 18 jaren mogen als wacht optreden en zij moeten uitgerust zijn met een ordentelijk geweer. Bovendien zijn zij gemachtigd om.. "het vreemd gespuis, bedelaars en andere vagebonden die zij mogten ontmoeten of bedelende te vinden, op te vatten en aan te houden. Deselve alhier ten raadhuize op te brengen en in de gijzelkamer ter bewaring te zetten..". Je merkt het; Oirschot had behalve een dievenkelder ook nog een gijzelkamer. Of was er één "multifunctioneel" vertrek? In het geval er soms onwiligen of nalatigen in de buurtschappen zijn staat het de rotmeesters en zijn gezellen vrij die meqset} .."ingevolge de jaarkeuren en oud gebruik te poenaliseren,". (boete op te leggen). En opdat niemand zal kunnen zeggen dat hij van toeten noch blazen weet wordt deze verordening, zowel hier als te Best gepubliceerd.

Tot zover 'vrij vertaald ' de publikatie.

"Zegt het voort...! Zegt het voort. ." ! ! ! ! !

Informatie: resolutieboeken
streekarchief.

C. v. Esch-v. Hout. Bons op den herd.

5. Bons op den herd

Nee, gene klap of bonk op den herd, al zijn er die ook zat gevallen, maar een beschrijving van de toestand, het reilen en zeilen van het leven b'ons thuis. Dat bons was een boerderij achteraf op 't Sonderen. En het leven is het leven van zo'n grote 50 jaar geleden, waarvan de beschrijving is gebaseerd op herinneringen, soms misschien wat gekleurd door de jaren. Omdat ik bons thuis wel Orskots heb leren praten, maar op de school natuurlijk Nederlands heb leren schrijven, zal het Nederlands overheersen. Daarbij zal er regelmatig een Orskots woord vallen, zonder vergezeld te zijn van aanhalings- en sluitingstekens.

Wij hadden 'ne grote herd bons op 't Sonderen. Vergeleken met de doorzonkamers, de 1- kamers en z- kamers van tegenwoordig was het natuurlijk een ruimte van niks, maar d'r hoefde ook geen bankstel, stereo- of televisietoestel in te staan. Ons hele meubilair bestond uit een kachel, een kast, een kastje, een toffel en stoelen. Dat onze herd toch goed gevuld was lag duidelijk niet aan het meubilair, maar meer aan het aantal personen dat er huisde, want als degelijk katholiek ouderpaar (of per ongeluk) hadden onze vader en ons moeder gezorgd voor een doorsnee-gezin van 10 kinderen. En daar was gene pastoor aan te pas gekomen.

Het centrale en voornaamste meubelstuk van den herd werd gevormd door de toffel. Met het oog op ons groot gezin was ze gemaakt door de plaatselijke timmerman die het meubelstuk vanwege de ongewone lengte voorzien had van 6 poten een 2 laden. De voorste lade diende als bestekbak en de andere als opvangcentrum van allerhande kleine rommel. Daar lag alles in wat er zo her en der opgeraapt werd en waar men zo gauw geen bestemming voor wist. Van knopen, elastieken, oude kousebanden, vergeten knikkers en kaarsenstumpkes, tot kapotte jarretels en schroeven toe.

Die toffel stond op de meest praktische plaats, n.l. midden in den herd, zonder ondergeschoven stoelen, zodat je er goed rontelum kon. Dat was nodig, want het grootste gedeelte van het leven speelde zich af op, rond of onder die toffel. Was het niet om te eten, dan wel om te werken, te spelen of te vechten. Een toffelleed zou daar bij heel onhandig zijn geweest; dus kwam dat alleen heel sporadisch 's zondagsmiddags voor de dag.

Haar dienst begon elke morgen zo rond een uur of zeven. Dan werd de toffel opgezet voor wat men tegenwoordig het ontbijt pleegt te noemen, maar wat wij hardnekkig als koffiedrinken bestempelden, hoewel wij kinderen geen koffie dronken. Van dat opzetten werd overigens weinig werk gemaakt. Voor ieder een kumke of blikken beker, enkele messen, zelfgebakken brood, boter, spek en suiker. Soms kwam er stroop op toffel, ooit kooikes of zult.

Omdat ons moeder op die tijd geacht werd op de stal te zijn, werd de ordebewaking automatisch overgenomen door de oudste kinderen. Je begrijpt dus wel dat dat ontbijt niet altijd even vlekkeloos verliep. Er werd hevig met de suiker gesmorst en rijkelijk met de thee en de romme gepèt. De run naar de gôtsteen en de roep om het skotelslèt hoorde dan ook tot de vaste rituelen. Als ons moeder van de stal afkwam, en de oudste telgen zuut naar de school waren moet de toffel er waarschijnlijk dik bijgelegen hebben als een slagveld na de strijd.

De rest van de voormiddag was het meubelstuk beschikbaar als werktoffel voor ons moeder. Het gezegde: "Het enige recht van de vrouw is het aanrecht", gold toen nog niet, om de eenvoudige reden dat er weinig aan de aanrecht gewerkt werd. We hadden zelfs nooit van een aanrecht gehoord; wel van de gensteen.

's Middags werden alle stoelen en een bank rond de toffel geschoven voor het wèrrem eten. Daarop had ieder van ons zijn vaste plaats. Het paste precies; daar was wel een strategische opstelling voor uitgedokterd. Alle rechtshandigen zaten namelijk in slagorde aan de ene kant van de toffel en alle linkshandigen langs elkaar aan de korte kanten, zodat bij het gebruik van het bestek alle ellebogen eensgezind dezelfde kant opwezen, wat onnodige wrijving voorkwam. Onze vader en ons moeder zaten samen in het midden van de tafel zodat het hele kroost onder het bereik van hun handen viel. Zo werd alle ruimte economisch benut.

Er werd niet gepitst bons aan de toffel.. als het eten lekker was. Je moest er vlug bij zijn, wilde je niet te kort komen. Ook weer niet te vlug, want dan werd je met een nijdige pets op je hand door ons moeder tot de orde geroepen onder de toevoeging van het woord: "Skietloaj". Onze vader bemoeide zich doorgaans alleen met zijn eten en met hetgeen wij niet lustten. Dat werd meestal richting zijn bord geschoven en dan ging het vanzelf op. Echter, soms, als de ordehandhaving uit de hand dreigde te

lopen, werd door ons moeder zijn hulp ingeroepen met de opmerking: "Vadder, zegde ge ok is iet!". Wat ie niet deed, maar wel greep hij automatisch naar achteren, naar zijn pet, die hij speciaal voor zo'n situatie aan de knop van zijn stoel had hangen, sloeg met dat wapen links en rechts tegen wat koppen aan, zonder zich af te vragen of hij de schuldige(n) te pakken had. Soms was dat het geval, maar even zo goed ook niet. Dat kon je opmaken uit het protesterend gebrul van de onschuldige die niet verdacht was geweest op de straffende rondgang van de pet, terwijl de schuldige wel op tijd weg had kunnen duiken.

Op gepaste tijden had de toffel ook de functie van speultoffel. Vooral op wintermiddagen. In de jaren 45/50 waren kaarten, monopoly en dammen bons favoriet. Soms werd er zo fanatiek

gespeeld dat de kaarten, het geld van het monopolyspel of de damblokken van de toffel geveegd werden en door den herd vlogen. Een enkele keer gevolgd door het hele dam- of monopolybord. Dat kon twee dingen betekenen. Of er had iemand verloren, ...of iemand had onpruut gespuld.

`s Avonds, na het rozzenhujke, was de toffel meestal voor ons moeder, de stopben en de kapotte sokken. En soms werd op zo'n winteravond een hele emmer witte bonnen op de toffel uitgeschud. Bem voor bonn moesten dan de goede van de slechte gescheiden worden. Bij onze ouders had zich het idee postgevat dat kinderhanden daar heel geschikt voor waren, dus werden we met z'n allen rond de toffel gedirigeerd, kregen een schaalje of bord toegedeeld, dat we tussen ons knieën moesten klemmen om de goei bonnen in te deponeren. Toegegeven; helemaal geen zwaar werk. En als ons moeder dan haar hele repetoir aan schoolversjes en -liedjes ten gehore bracht werd het zelfs gezellig.

Door het veelvuldig gebruik moest de toffel natuurlijk regelmatig gereinigd worden. Een keer per week gebeurde dat zeer hardhandig met fim en ene kannenborstel. In de brembizzementijd was een extra schuurbeurt hard nodig, omdat door al onze bizzembrouwerij de toffel soms verdacht veel op een schilderij van Picasso begon te lijken. Had een van de kinderen die schuurbeurt toegewezen gekregen, dan werd de fimbus soms zo overvloedig gehanteerd dat bij de eerstvolgende eetbeurt ons botrams nog kraakten van de fim. "Zand schuurt de maag", kregen wij als kind dikwijls te horen; dus zal fim dat ook wel gedaan hebben.

Haudoe

Door (daar) vant Sonderen

Wordt vervolgd.

6. Herberg "Sint Joris"

Vorige keer heb ik een openingstoespraak vastgelegd, welke ging over Den Doel in Oirschot. Daarover heb ik toen uitgebreid. Ik wil in hetzelfde voetspoor blijven en thans een dergelijke speech opvoeren, welke betrekking heeft op de opening van Café-Dancing Sint Joris aan de Notelsestraat. Dat mocht ik als wethouder doen op 12 december 1974. Ik geef het onderstaand onveranderd weer; voor iets ouderen onder ons zal een en ander herinneringen oproepen. Ik start dus nu met mijn oude toespraak:

Dames en Heren,

Alhoewel ik gewend ben me dagelijks - zogezegd - in het bier te bevinden - NIET in d'n olie hoor - is het niet uit dien hoofde, dat ik hier ten tonele verschijn. Ik ben hier gekomen als invaller voor Burgemeester Capetti, die verhinderd was en ook de eerste wethouder Kees v.d. Schoot moest op dit tijdstip elders aanwezig zijn. Ik hoop echter, dat ge het met mij zult kunnen doen !

Ik heb mij afgevraagd: hoe moet je zo'n opening verrichten ? Uit hoofde van zijn neven-beroep zal Cor wel lint en schaar bezitten; daar zit de moeilijkheid dus niet, maar wat zeg je bij zo'n gebeurtenis ? Ik zal het op mijn eigen manier doen en daarbij heb ik het verleden van Herberg "Sint Joris" in de Notel aangeboord. Dat is interessant en ik wil het jullie niet onthouden.

Ik ga naar de plaats hiertegenover waar op zaterdag 20 mei 1967 de grote brand uitbrak en de zuidelijke wand van gebouwen aan dit typisch driehoekje, een zogenaamde brink, in de as legde.

Reeds in 1751 was er aldaar sprake van "Sint Joris" en daarmee bedoelde men het gehele complex van de fam. van Haren en ik zal het maar zeggen, Linmans tezamen. Dat alles behoorde in 1751 aan een

zekere Rogier van Heerbeek.

Dat totale geval noemde men "Huijs St. Joris met aanstede en hofstedeke"

In 1772 kwam de splitsing en schrijft men alleen over het pand, dat we gekend hebben als de herberg van Janus van Haren en dat was toen de "St. Joris".

Deze "st. Joris" is in de loop der jaren in handen geweest van vele mensen met echte Oirschotse namen. Ik noem u: Vlemminc, v. Heerbeek, v. Cuijck, v. Gestel, v.d. Wal en Jan de Kroon. De laatstgenoemde Jan de Kroon was bierbrouwer

en de grootvader van de huidige brouwers, Ad en Louis de Kroon.

In 1874 (honderd jaar geleden dus) ging "St. Joris" over van Jan de Kroon naar zijn schoonzoon Janus v.d. Heuvel. Deze kennen velen van ons nog wel, al is 't maar uit verhalen. Het was in elk geval een bekende, ik zou zeggen, een sleutelfiguur in Oirschot. Ene zekere van Berendonk was toen de pachter en tevens kastelein. Na hem kwam Janus van Haren. Dat zal in 1933 geweest zijn. Janus kreeg zijn volledige vergunning voor het pand Wijk C nr. 62 op 12 mei 1944, dus tegen het eind van de oorlog. Tot augustus 1958 heeft Janus het bijbaantje van kastelein beoefend en hield er toen mee op; hij bleef er wel wonen en boerde nog stevig door.

Johan Spanjers, die woonde op Notel 30 (hier iets verderop) zag wel wat in het herbergierschap en besloot in het najaar 1958 zijn pand als zodanig aan te passen dat er een nieuw café "St. Joris" ontstond. Dat liep, voor zijne doen, inderdaad vrij goed, maar, ik dacht wegens het ontbreken van een belangstellende opvolger, sloot Johan Spanjers zijn café op 1 mei 1970.

Gelukkig - want we kunnen in deze hoek van Oirschot geen herberg missen - gelukkig dus, dat er toen een zakenman in de bres sprong en dat was Cor Smulders met zijn eega. Cor was enthousiast en begon vlot in 1970, na wat ge- en verbouwd te hebben, met zijn café op deze plaats Notel 22.

En zie nu eind 1974 is deze prachtige café uitgebreid met een ruime zaal-dancing.

Mijn gelukwensen, mede namens mijn collega's met deze aanwinst voor Oirschot en omstreken. Gezien de lange voorgeschiedenis van "St. Joris" in deze streek ben ik blij, dat deze naam goed wordt aangehouden, alhoewel 'den heilige' zoals dat heet, afgeschapt is. Ik ben er verder verheugd over, dat zo'n plaats van ontmoeting, zo'n café met zaalruimte, op deze plek gesitueerd is: vlak bij en over enige jaren vlak tegen een totaal nieuwe wijk aan. Dat geeft nu en in de nabije toekomst mogelijkheden - welke hard van pas zullen komen - dat "Sint Joris" kan uitgroeien niet alleen tot een tehuis voor vele verenigingen, maar ook tot een pleisterplaats, maar vooral tot een ontmoetingspunt van vogels van diverse pluimage, oftewel mensen van allerlei slag.

Proficiat Lena en Cor namens het College met deze vernieuwing, een vernieuwing die nu eens echt goed is.

"Uw Gastheer en Gastvrouw" staat op de uitnodiging voor deze dag; zó hoort het ook te zijn: men moet zich in zo'n gelegenheid als gast kunnen bewegen en zich daardoor thuis voelen. Dat is de juiste opstelling tegenover de bezoekers en ik weet dat het hier op dat punt niet zal mankeren

Tenslotte op deze dag, de dag, dat op de kop af 70 jaar geleden onze kerktoren instortte - dat was ook een grote gebeurtenis - en alhoewel het niets met dit te maken heeft zeg ik het tóch - de 12e december 1974 verklaar ik Zaal-Dancing "Sint Joris" voor geopend.

Theo van de Loo.

7. Nogmaals de H. Eik

In het vorige nummer van "Van den Herd" heb ik iets verteld dat achteraf gezien niet waar blijkt te zijn. De voormalige kruisweg nabij de H. Eik is namelijk niet geschilderd door Jan Kruysen, maar door ene Willem de Nijs uit Blaricum. Dit is blijkbaar vastgelegd in het Parochieel Memorieboek. Hiermede is dit dus rechtgezet.

Ten slotte vond ik een passage over de H. Eik in een, in mijn bezit zijnde, "Volks-Almanak voor Nederlandsche Katholieken" door J.A. Alberdingk Thijm en H.J.C. Nouhuys uit 1884. Op bladzijde 147 staat daar geschreven:

Te Oirschot hoedden twee herders hunne kudde aan de rivier, toen zij iets tegen den stroom zagen opdrijven. Bij de nadering werden zij gewaar dat het een Lieve-Vrouwe beeldtjen was. Zij haalden het uit de rivier en plaatsten het in de takken van een eik - dien men nog heden "de heilige eik" noemt.- Veel wonderen zijn er, van toen af, gebeurd aan hen die bij dat beeldtjen baden, en men bouwde op die plaats eene kapel, waarheen nog dagelijks pelgrims trekken.

Het water, van dien boom beschaduwd, heeft kracht ter genezing van oogziekten.

Tot zover. Opmerkelijk is dat gesproken wordt over twee herders; dat heb ik nergens anders gevonden en daarom vermeld ik dit artikel uit de Volks-Almanak, alhoewel het verder geen nieuwe zaken bevat. "Genezing van oogziekten" zou men eventueel kunnen "zien" (!) als iets dat de aandacht trekt.

Theo van de Loo.

8. Politie II

Het was in 1939 toen ik komende uit de Edah-winkel een portemonnaie vond met vijf en dertig centen erin. De Edahwinkel was gevestigd in het pand waar tegenwoordig 'De Wildeman' gevestigd is. Thuisgekomen zei moeder dat ik deze portemonnaie naar het politiebureau moest brengen. Ik dus naar het politiebureau waar ik op het kantoor opper Van Sprang aantrof. Toen ik hem de portemonnaie had overhandigd zei hij dat ik een eerlijke vinder was en dat ik de portemonnaie terug zou krijgen als na een jaar de eigenaar zich niet gemeld zou hebben.

De oorlog brak uit, ik ging naar kostschool en aan de portemonnaie werd niet meer gedacht.

Voor de duidelijkheid nu even op een zijspoor verder:

Elke oud-Oirschottenaar kent Piet Stans de koster. Frans Stans, zijn neef is minder bekend. Hij hielp zijn oom als koster en toen de kerk in Spoordonk in gebruik werd genomen volgde zijn benoeming tot koster in die parochie. In de mobilisatie moest Frans echter in dienst en in 1940 maakte hij de oversteek naar Engeland. Ook opper Van Sprang ging naar Engeland. Tijdens het verblijf in Engeland is Frans gaan studeren bij een Engelse orde en in 1947 werd hij in Engeland priester gewijd. Natuurlijk kwam hij naar Oirschot voor het opdragen van zijn "Eerste H. Mis" in het toenmalige bondsgebouw dat in gebruik was als kerk. Het bondsgebouw stond op de hoek Deken Frankenstraat/Van Ameijdenstraat waar thans het gemeentehuis staat. Het was de zondag van de eerste H. Mis van Frans, toen na de plechtigheid opper Van Sprang bij ons in de winkel kwam (thans Reisbureau RABO) en vroeg aan ons moeder of zij een zoon had van omstreeks 17/18 jaar. "Dat moet onze Sjef zijn", zei zij en riep mij naar de winkel. Ik stond weer voor opper Van Sprang, een forse man met een snor. Hij vroeg of ik voor de oorlog bij hem op kantoor een gevonden portemonnaie gebracht had. Ik bevestigde dit en hij overhandigde mij de portemonnaie met vijf en dertig cent met de boodschap dat niemand de portemonnaie als zijn of haar eigendom had opgehaald. Hij had de portemonnaie meegenomen naar Engeland en altijd voor mij bewaard. Dat was nog eens politie, dat was **OPPER VAN SPRANG**.

Sjef Smetsers.

9. Versjes

Als ons moeder ons een opdracht gaf en wij riepen: "Dat kan niet", kaatste ons moeder terug met:
"Ik kan niet", denkt de trage,
En daarom kan hij niet. Hij zucht bij alle vragen,
En daarom kan hij niet.

"Ik kan wel" denkt de vlugge,
En daarom kan hij wel.
Hij schrikt voor niks terugge,
En daarom kan hij wel.

Als de klok sloeg in de klas van juf de Vocht in Straten:
De klok die slaat,
De tijd vergaat.
Heer redt in dit uur,
een zielkje uit het vagevuur.

Als we moesten boteren (karnen) op het ritme van de stamper:
Boter, boter stèmke, Wie is er dood ?
Aauw löllik mènneke,
gebakken in het brood.